

З.О. КУПЧИНСЬКА
(Львів)

КОМПОНЕНТ ЗА- В АРХАЇЧНІЙ ОЙКОНІМІЇ УКРАЇНИ

УДК 811.161.2'373.2

Купчинська З.О. Компонент за- в архаїчній ойконімії України: 14 стор.; кількість бібліографічних джерел – 40; мова українська.

Анотація. У статті компонент за- в архаїчній ойконімії України проаналізовано з погляду твірної основи географічної назви. Встановлено, що приєднання цього компонента залежало від типу назв та способу їх творення. Виділено основні групи ойконімів, які містять компонент за-.

Ключові слова: архаїчна ойконімія, твірна основа, відкомпонітні та відапелятивні антропоніми

Resume. The article deals with the component “за-” in the archaic place names studies of Ukraine which has been analyzed from the point of view of a geographic name. It has been established that adding of this component depended on the names types and the way of their derivation. Main groups of place names containing component “за-” have been determined.

Key words: archaic place names studies, derivation root, decomposite and deappellative Proper names of people.

Компонент за-, як і будь-яку іншу незмінювану частину ойконіма (напр., при-, не-, до-, на- тощо), розглядаємо, ґрунтуючись на аналізі твірної основи географічної назви. Цей компонент виконував роль префікса в одних випадках, а в інших прийменника, який лексикалізувався з іменником і, зрештою, теж став префіксом. Префіксами поширювалися антропоніми, які були різного походження: відкомпонітні та відапелятивні. З уже готового спрефіксованого антропоніма суфіксальним способом формувався ойконім. Що стосується ойконімів, які є своєрідними назвами-орієнтирами, то вони є троякого походження: 1) За + Болотів прийменник творить синтагму з уже сформованим ойконімом; 2) За + волока + је > Заволоче; 3) за + ріка + ани > зарічани (люди, які живуть за рікою) > Зарічани (назва місця, де ці люди живуть). У цій групі географічних назв виокремлюється префіксальний, префіксально-суфіксальний способи творення та семантичний, коли йде мова про ойконіми, що утворилися від назв груп людей.

Про власні назви типу “indeclinabile + nomen” уже писали зарубіжні та вітчизняні ономасти: Карась М. [6], Свобода Я. [9], Суперанська О. [4], Малець М. [7], Скуліна Т. [8], Демчук М. [1] та ін. Однак комплексного аналізу українського ойконімного матеріалу із компонентом за- ще нема. Ця стаття є лише фрагментом такого дослідження.

І. Ойконіми, твірні основи яких пов'язані з антропонімами.

До архаїчної ойконімії належать перш за все назви посесивні і патронімічні, що мають безпосередній зв'язок із власними іменуваннями людей. Тому важливим є вичленувати антропоніми з цього пласту онімів, бо окремі з них не збереглися в “чистому” вигляді. Слов'янський антропонімікон різноманітний за своїм походженням, що і демонструє українська ойконімія. Твірні основи географічних назв у багатьох випадках мають тісні зв'язки з давніми слов'янськими композитними іменами, що збереглися в ойконімії у різних формах, а також широко представлені відапелятивні назви.

1) Відкомполіти утворення. До цієї групи зараховуємо оніми, які містять компоненти складених назв, що репрезентовані не тільки в українській антропонімічній системі, а відомі в загальнослов'янському масштабі. В окремих випадках категорично стверджувати приналежність до цієї групи назв не можемо, бо очевидною є омонімія у відкомполітичних та відапелятивних утвореннях, напр., Завада (< ап. завада – перешкода, хвороба (Чуч., 227) і Завад (< За + Вад (пор., Vadislav, Rozvad (Sv., 90). Однак надаємо перевагу другому варіантові, бо топоніми на -ів творилися від іменників на -ō, тоді як від іменника на -ā (Завада) мав би утворитися Завадин.

Забудець (< За + Буд + ець (пор., Zabud (Sv., 72) > **Забудчи**, на р. Тетереві, 1662, Арх, VII, III, 120.

Забуян (< За + Буй + ан (пор., Bujimir, Bujan, Bujko (Sv., 72) > **Забуянь**, Кв, XVI – XVIII ст., Арх, VII, III, 497.

Завад (< За + Вад (пор., Vadislav, Rozvad (Sv., 90) > **Завадів**, Др, Стрийський, 1946, УкрАТП, 925; 1819 – 1820, ЙФМ, 119; 1785 – 1788, ЙФМ, 119; 1661, 1665, LWR, I, 185; 1589, ŽDz, XVIII, I, 39, 70; 1505, MRPS, III, № 2380. **Завадів**, Льв, Немирівський, 1946, УкрАТП, 1304; 1893, SORG, 224; 1807, ЗРКЛУ, 17, 98; 1738, Арх, VI, I, пр. 412; 1661, 1665, LWR, II, 134. **Завадів**, Льв, Львівський, 1946, УкрАТП, 1070; 1893, SORG, 305; 1819 – 1820, ЙФМ, 119; 1785 – 1788, ЙФМ, 119. **Zawadów**, Судова Вишня, 1893, SORG, 354; 1819 – 1820, ЙФМ, 119; 1785 – 1788, ЙФМ, 119. **Завадичі**, Львів, 1443, AGZ, XIV, 81.

Завид (< За + Вид (пор., Zavid (Sv., 98) > **Завидів**, Вл, Іваничівський, 1946, УкрАТП, 475; 1765, Арх, V, II, 1, 83; 1571, AS, VII, 382, 384; XVI ст., MS, III, 32, 40. **Завидів х.**, Рв, Острозький, 1946, УкрАТП, 458. **Завидів с.**, Рв, Острозький, 1946, УкрАТП, 457. **Завидів с.**, Рв, Острозький, 1946, УкрАТП, 1477; 1765, Арх, V, II, 1, 79. **Завидів х. до с. Лючин**, Рв, Острозький, 1946, УкрАТП, 1499. **Завидовичі**, Льв, Городоцький, 2001, ІСОУ, 242; 1946, УкрАТП, 505; 1819 – 1820, ЙФМ, 120; 1785 – 1788, ЙФМ, 120; 1660, ЦДІАЛ, 201, IV, 282/2; 1515, ŽDz, XVIII, I, 162; 1443, AGZ, XIV, 76.

Завидець (< За + Вид + ець (пор. Zavid (Sv., 98) > **Завидче**, Льв, Лопатинський, **1946**, УкрАТП, 1001; **1931**, ЛШ, 104; **1819 – 1820**, ЙФМ, 120; **1785 – 1788**, ЙФМ, 1204; **1578**, ЪDz, XVIII, I, 234.

Завой (< За + Вой (пор., Navoj, Rozvoj (Sv., 92) > **Zawoj**, Галич, **1661**, **1665**, LWR, III, 56; **1589**, ŽDz, XVII, I, 47,54.

Задар (< За + Дар (пор. Bohudar, Daroslav (Sv., 74), Zadar (Mal., 79) > **Задарів**, Тр, Коропецький, **1946**, УкрАТП, 999; **1893**, SORG, 90; **1783**, Гал. л., III, 196; **1668**, Арх, I, X, 231, 307, 652; **1578**, ŽDz, XVIII, I, 88; **1437**, **1472**, AGZ, XII, 27, 200, 249, 271, 278, 300, 349.

Залюбець (< За + Люб + ець (пор. Nel'ubec (Sv., 78) > **Залюбче**, Луцьк, **1681**, Арх, VI, I, пр. 143.

Замисл (< За + Мисл (пор. Zamysl (Sv., 81) > **Замисловичі**, Жт, Олевський, **2001**, ІСОУ, 243; **1946**, УкрАТП, 1259; **1888**, XIX, Теод., I, 418; **1838**, **1848**, ВТК Вол, 10; **1765**, Арх, V, II, 2, 710; **1618**, ŽDz, XXI, 258; **1581**, ŽDz, XX, 38; **1545**, Арх, IV, I, 48.

Заслав\Ізяслав (< За + Слав (пор. Zaslav (Sv., 86) > **Ізяславль**, К.-П, Ізяслав, **1946**, УкрАТП, 537; Заславль, 1893, Теод, III, 379-421; Заславль (Ізяславль, Заславль, Жаславль), **1797**, Гал. л., III, д, 380; **1676**, Арх, II, II, 369; Zaslav Nowy, к.XVI – п.XVII ст., ŽDz, XXII, 136; Zaslav Stary, **1570**, ŽDz, XIX, 28, 78, 148; **1495**, АЛМ, I, 177, 432, 439.

2) Відапелятивні утворення. Сюди належать оніми, у яких чітко проглядається зв'язок із загальною лексикою. Оскільки більшість прийменників української мови виступає в ролі дієслівних префіксів [, 9], то і антропоніми, вичленовані із української ойконімії, підтверджують цю тезу переважають серед твірних основ географічних назв антропоніми віддієслівного походження з префіксом за-

Забара (< забаритися (пор. Забара (Ред. I, 370) > **Забарине**, Хрс, Голопристанський, **1946**, УкрАТП, 398. **Забарин**, Хрк, Зачепилівський, **1946**, УкрАТП, 1059. **Забаряни**, Пл, Полтавський, **1946**, УкрАТП, 426, але можлива й інша мотивація: Забаряни < забаряни (люди, які жили за баром (болотом) < за + бар + яни).

Забіла (< забілити (пор. Забіла (Ред. I, 371) > **Забілине**, См, Шалигинський, **1946**, УкрАТП, 2306. **Zabielów**, Самбір, **1768**, Гал. л., III, 465.

Заброда (< забродити (пор. Забродько (Ред. I, 372), Заброда (Чуч., 227) > **Забродинь**, Ратно, **1565**, Арх, VII, II, 277.

Завал(а) (< завалити (пор. Завалій, Завалко (Чуч., 373) > **Завалів**, Тр, Підгаєцький, **1946**, УкрАТП, 1321; **1893**, SORG, 394; **1819 – 1820**, ЙФМ, 120; **1758**, Арх, I, IV, 542 – 544; **1685**, Гал. л., I, 209; **1438**, AGZ, XII, 37, 115,

357, 390. **Заваловичі (Zawalowicze)**, Володимирський повіт, **1662**, Арх, VII, III, 162.

Заваловичі (Zawalowicze), Підгайці, **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 42. **Заваличі (Zawalicze)**, поблизу Сарн, **1614**, ЛДНБ, Від рук., ф. Радз., 39/I, 158.

Завиш(а) (< зависокий? (пор. Завиша (Бір. I, 215) > **Завишеничі (Zawiszenycz)**, коло Самбора, **1433**, Proch, 70.

Завоз(а) (< завозити (пор., Возовик, Возилка (Бір. I, 203) > **Завозів**, Рв, Острозький, **1946**, УкрАТП, 1478; **1765**, Арх, V, II, 1, 80; **1653**, Арх, III, IV, 758; **1570**, ŽDz, XIX, 16.

Зав'яз(А) (< зав'язати (пор., Вязов, Вязков (Бір. II, 92) > **Zavyaszow**, Львів, **1447**, AGZ, XIV, 246.

Загнітко (< загнітити (ВТССУМ, 290) (пор. Гнот (Бір. II, 112) > **Загнітків**, Вн, Піщанський, **1946**, УкрАТП, 1017; **1879**, РРУ, 175, 191, 410; **1765**, Арх, V, II, 1, 180.

Загриз(а) (< загризати (пор. Гризло, Гризлюк (Ред. I, 248) > **Загризів**, Хрк, Шевченківський, **1946**, УкрАТП, 2675.

Задко (< задкувати (пор., Задко (Ред. I, 378) > **Zadkow**, Київ-Брацлав, XVI – XVII ст., ŽDz, XXI, 269, 607.

Зазим (Зазимко, Зазимок) (< зазимко, зазимок (пор. Зазимко (Ред. I, 379 – 380) > **Zazimow**, Київське воєводство, **1616**, ŽDz, XX, 51.

Заклик(а) (< закликати (пор., Кликайло, Кличко (Ред. I, 471, 474) > **Закличинь**, Вінниця, **1603**, Арх, VII, II, 386.

Залибух(а) (< за + либати (ВТССУМ, 485) + уха (пор. Либа, Либак, Либухорський (Ред. I, 594) > **Залибухів**, Вл, Любешівський, **1946**, УкрАТП, 1211.

Запит(а) (< запитати (пор. Питак (Ред. II, 820) > **Запитів**, Льв., Новояричівський, **1946**, УкрАТП, 1434; **1893**, SORG, 305; **1819 – 1820**, ЙФМ, 127; **1785 – 1788**, ЙФМ, 127; **1649**, Ж, V, 202; **1578**, ŽDz, XVIII, I, 72, 159, 168; **1475**, AGZ, XV, 176, 219 – 221, 288, 494, 527.

Заплата (< заплатити (пор., Заплата (Бір. II, 156) > **Заплатин**, Стрий, **1931**, ЛШ, 191; **1819 – 1820**, ЙФМ, 127; **1785 – 1788**, ЙФМ, 127; **1589**, ŽDz, XVIII, I, 40.

Заско\Зашко (< заскарублій\зашкарублій, очевидно, пов'язано із коренем *(s)ker-, про який ідеться в монографії Козлової Р. [3]. Антропоніми на (к)о в українській мові є типовими, тому вважаємо, що це все-таки був антропонім, який, очевидно, зазнав значних змін (пор. Захватко, Зачко (Ред. I, 392-393) > **Засковъ хутор**, Овруч, **1765**, Арх, VII, III, 187. **Зашків**, Льв, Краснянський, **1946**, УкрАТП, 903; **1893**, SORG, 682; **1819 – 1820**, ЙФМ,

112; **1785** – **1788**, ЙФМ, 112; **1399**, AGZ, II, 42. **Зашків**, Льв, Львівський, **1946**, УкрАТП, 1074; **1893**, SORG, 305; **1819** – **1820**, ЙФМ, 129; **1785** – **1788**, ЙФМ, 129; **1649**, Ж, V, 190; **1578**, ŽDz, XVIII, I, 73, 154; **1450**, AGZ, XIV, 294. **Зашкевичі ((Z)aszkowicze)**, Іваничі?, **1583**, ŽDz, XIX, 122. **Зашкевичі (Zaszkowice)**, Київське воєводство, **1624**, ĤDz, XXI, 326. **Зашковичі**, Льв, **2001**, ІСОУ, 243; **1819** – **1820**, ЙФМ, 129; **1785** – **1788**, ЙФМ, 129; **1681**, ЦДІАЛ, X, I, 82/355; **1564**, **1565**, Ж, III, 417; **1469**, ŽDz, XVIII, I, дод. 26; **1377**, AGZ, II, 11. **Зашковичі**, Льв, Городоцький, **1946**, УкрАТП, 508.

Зашит(а) (< зашити (пор. Зашейко//Зашийко (Ред. I, 393) > **Зашитів**, Вл, Локачинський, **1946**, УкрАТП, 948; **1790**, Арх, V, II, 1, 652; **1583**, ŽDz, XIX, 120; Zaszczytów, **1528**, AS, III, 329.

Зацит(а) (< зацитити (захистити) (пор. Засака, Застава (Вес, 120) > **Зацитів**, присілок до с. Конюхів, Др, **1568**, ВГС, I, № 3, 169; Zaszcythow, 1501, 1506, MRPS, III, № 344.

Замличі, Вл, **2001**, ІСОУ, 245; **1765**, Арх, V, II, 1, 96; **1625**, Арх, III, I, 282 – 283; **1545**, Пам., IV, 2, 113. Шульгач В.П. кваліфікує цю назву як відантропонімну: множина від Замлич [5, 52].

Заносичі (Zanossicze), Подільське воєводство, **1578**, ŽDz, XIX, 306. Можливо, цей ойконім варто розцінювати теж як множину від антропоніма Заносич?

II. Ойконіми, що утворилися безпосередньо чи опосередковано за допомогою компонента за-

Ойконіми з компонентом за- формувалися різними способами:

1) префіксальний спосіб творення. До цієї групи назв зараховуємо ті, що утворилися безпосередньо від “готового” ойконіма за допомогою прийменника-префікса за-. Це, в першу чергу, ті назви, які мають відповідники без компонента за-

Забіляни, К-П, Сатанівський, **1946**, УкрАТП, 242. **Забіляни**, Вн, Томашпільський, **1946**, УкрАТП, 35. **Забіляни**, Вн, Монастирищанський, **1946**, УкрАТП, 25 < За + Біляни (пор. Біляни, Вн, УкрАТП, 859, 1536).

Забужани, Луцький п-т, **1568**, КЗС, I, 225; **1565**, Арх, VI, I, 53 < За + Бужани (пор. Бужани, Вл, УкрАТП, 11).

Завороніж, Стн, **1946**, УкрАТП, 535 < За + Вороніж (пор. Вороніж, См, УкрАТП, 2323).

Загаркушин, Хрк, Сахновщанський, **1946**, УкрАТП, 2294 < За + Гаркушин (пор. Гаркушин, См, УкрАТП, 552; Хрк, УкрАТП, 2345).

Загвіздь, Станіславів, **1819** – **1820**, ЙФМ, 120; **1785** – **1788**, ЙФМ, 120 < За + Гвізд (пор. Гвізд, Стн, УкрАТП, 826).

Загоряни, К-П, Староушицький, **1946**, УкрАТП, 247; **1893**, SORG, 641; **1778**, Арх, V, II, 1, 431; **1450**, AGZ, VII, 90, 234. **Загоряни**, Городок - Львів, **1819 – 1820**, ЙФМ, 121; **1785 – 1788**, ЙФМ, 121; **1493**, AGZ, XVIII, 289 < За + Горяни (пор., Горяни, Зк, УкрАТП, 436; К-П, УкрАТП, 258; Льв, УкрАТП, 1928).

Задністряни, Др, Рудківський, **1946**, УкрАТП, 147 < За + Дністряни (пор., Дністряни, Хрс, УкрАТП, 728).

Закорничі, біля Словечного, **1687**, XVII ст., Теод., I, 390; **1613**, ŽDz, XXI, 205; **1581**, ŽDz, XX, 38 < За + Корничі (пор., Корничі, Др, УкрАТП, 766).

Закузьмин, К-П, Старо-Костянтинівський, **1946**, УкрАТП, 1291 < За + Кузьмин (пор. Кузьмин, К-П, УкрАТП, 376, 300).

Залужани, Др, Дрогобицький, **1946**, УкрАТП, 137. **Залужани**, Льв, Городоцький, **1946**, УкрАТП, 329. **Залужани**, Др, Дублянський, **1946**, УкрАТП, 138; **Залужани**, См, Охтирський, **1946**, УкрАТП, 535 < За + Лужани (пор. Лужани, Чрв, УкрАТП, 364).

Zalukiew, Галич, **1893**, SORG, 553; **1787**, Гал. л., III, 264; **1661**, **1665**, LWR, III, 8 < За + Луків (пор., Луків, Вл, УкрАТП, 781, 1323).

Zaluczany, Бережани, **1893**, SORG, 72 < За + Лучани (пор. Лучани, Др, УкрАТП, 602).

Заміхів, К-П, Новоушицький, **1946**, УкрАТП, 882; **1826**, **1849**, СелРУ, X-665;

1778, Арх, V, II, 1, 447; **I пол. XVII ст.**, Кр, 466; **1661**, Арх, VII, II, 521 < За + Міхів (пор. Міхова, Др, УкрАТП, 111).

Замлиновъ, Володимир, **1787**, Арх, V, II, 1, 540 < За + Млинів (пор. Млинів, Рв, УкрАТП, 1284).

Замурин, См, Роменський, **1946**, УкрАТП, 1484 < За + Мурин (пор. Мурина, Льв, УкрАТП, 2240).

Замшани, Вл, Старовижівський, **1946**, УкрАТП, 73; **1903**, Теод., V, 332; **1790**, Арх, V, II, 1, 656; **1661**, LWR, III, 234; **1570**, Ж, VII, 45, 52, 53; **1502**, MRPS, III, № 24 < За + Мшани (пор., Мшани, Тр, УкрАТП, 751).

Зарудів, Тр, Козлівський, **1946**, УкрАТП, 951 < За + Рудів (пор., Рудів, См, УкрАТП, 2059; Хрк, УкрАТП, 525).

Затурин, Тр, Підгаєцький, **1946**, УкрАТП, 1327; **1893**, SORG, 394; **1819 – 1820**, ЙФМ, 128; **1785 – 1788**, ЙФМ, 128; **1578**, ŽDz, XVIII, I, 90. **Затурине**, Пл, Полтавський, **1946**, УкрАТП, 2751 < За + Турин (пор., Турин, Тр, УкрАТП, 572).

Залокоть, Дрогобич, **1934**, ПШ, 98; **1819 – 1820**, ЙФМ, 125; **1785 – 1788**, ЙФМ, 125; **сер. XVI ст.**, Ж, I, 286 < За + Локоть (пор. Локоть, Др, УкрАТП, 671).

Зарубани, Льв., Немирівський, **1946**, УкрАТП, 339; з **1830** інт < За + Рубани (пор. Рубани, Пл, УкрАТП, 1217; См, УкрАТП, 358; Рубані Льв, УкрАТП, 140).

Заясенів, Др, Боринський, **1946**, УкрАТП, 88 < За + Ясенів (пор. Ясенів, Др, УкрАТП, 318, 626; Льв, УкрАТП, 1850).

У межах цієї підгрупи розглядаємо назви подвійної мотивації і ті, які не мають відповідників без компонента за-, однак усі вони є назвами традиційно посесивного типу, і тому кваліфікуємо їх як такі, що утворилися від власної назви (навіть якщо така не засвідчена, проте гіпотетично могла існувати).

Заболотів, Стн, Заболотівський, **1946**, УкрАТП, 392; **1893**, SORG, 537; **1819 – 1820**, ЙФМ, 118; **1785 – 1788**, ЙФМ, 118; **1649**, Ж, V, 28, 121, 123; **1515**, ЇDz, XVIII, I, 170. **Заболотів**, Глухівський повіт, Чернігівська губернія, **1802**, ЗРКЛУ, 236; **1779, 1779, 1781**, ОНСН, 366; **1758** Арх, I, IV, 558-559. Походження цього ойконіма можна мотивувати двоюко: 1) За + Болотів (пор. антропонім Болото (Вес., 44); 2) Заболот (пор. Забалотнік, Забалоцец (Бір. II, 152) + ів.

Загорів Новий, Вл, Локачинський, **1946**, УкрАТП, 962; **1765**, Арх, V, II, 1, 96; **1605**, Арх, I, VII, 200; **1566**, ВГС, I, №1, 117; **1443**, AS, I, 38. **Загорів Старий**, Вл, Локачинський, **1946**, УкрАТП, 971; **1765**, Арх, V, II, 1, 96; **1605**, Арх, I, VII, 200; **1570**, ŽDz, XIX, 33, 72, 116; **1443**, AS, I, 38. Цей ойконім міг утворитися за допомогою приименника-префікса за- від географічної назви Горів. Однак не можна забувати і про те, що відомий антропонім Загора (Бір. II, 153, Чуч., 228), який міг стати твірною основою посесивного ойконіма Загорів.

Заланів, Стн, Рогатинський, **1946**, УкрАТП, 729; **1846**, КБССГ, 166; **1724**, ЛШ, 78. Цей ойконім має подвійну мотивацію: 1) За + Ланів (пор. антропоніми Ланя (Вес., 177; Лан (Бір. II, 245); 2) Залан (Бір. II, 155) + ів.

Zakmyszow, Тербовля, **1493**, MRPS, II, 164 < За + Кмишів.

Залухів, Вл, Любешівський, **1946**, УкрАТП, 1164; **1903**, Теод, V, 282; **1765**, Арх, V, II, 1, 96 < За + Лухів.

Zaoszajkow, Луцьк, **1583**, ŽDz, XIX, 88 < За + Ошайків.

Запорожчин, Пл, Покровсько-Багачанський, **1946**, УкрАТП, 2711 < За + Порожчин.

Зацерквин, Льв, Олеський, **1946**, УкрАТП, 1489 < За + Церквин.

2) префіксально-суфіксальний спосіб творення.

Забороль, Вл., **1946**, УкрАТП, 1006; **1890**, Теод., II, 487; **1765**, Арх, V, II, 1, 66; **1650**, Арх, III, IV, 396; **1570**, ŽDz, XIX, 33, 111; **1489**, AS, I, 89 < За

+ Бороло + јь. (пор., антропоніми Боролич, Боролюк, апелятив бороло (Ред. I, 91).

Заволоче, Летичів, **1790**, Арх, VI, II, 377 < За + Волока + је (пор., Волока Рв, УкрАТП, 306, 694; Чрв, УкрАТП, 11, 654).

Заболоць, Житомир, **1780**, Арх, I, IV, 642; **1593**, Арх, I, VII, 50; **XVI-XVII ст.**, ŽDz, XX, 174 < За + Болото + јь (пор., Болото, Лв, УкрАТП, 357, 1751; Рв, УкрАТП, 274). Можливо, і від Заболот + јь.

Зайльниче, Вл, **1946**, УкрАТП, 571 < За + Їльниця + је (пор., Їльниця, Зк, УкрАТП, 157).

Закобече, Вл, **1946**, УкрАТП, 1755 < За + Кобець + је (пор., Кобец (Бір. II, 210).

Замагорів, Стн, Жаб'ївський, **1946**, УкрАТП, 326 < За + Магора + ів (пор., Магора, Стн, УкрАТП, 330).

3) семантичний спосіб творення. Цим способом творилися ойконіми від назв груп людей, які жили на цій території. Прийменник за- брав участь у формуванні номінації такої групи людей. Фактично ойконіми цього типу появлялися опосередковано за допомогою компонента за-.

Заворичі, Кв, Броварський, **2001**, ІСОУ, 246; **1946**, УкрАТП, 302; **1774**, ЦДІАК, 128, 1(В), 82/1-2; **1616**, Арх, VII, I, 306 < заворичі (люди, які жили за вором (огорожею) < за + вор + ичі).

Zadworzany, Львів, **1605**, AGZ, X, 191 < задворяни (люди, які жили за двором < за + двір + ани).

Закриничі (Закриничье), Берездів, на р. Луковиці, **1838, 1848**, ВТК Вол., 23; **1787**, Арх, V, II, 2, 527; **1662**, Арх, VII, III, 141. **Закриничі (Zakrzynicze)**, Погребище, **1791**, Арх, V, II, 2, 704; **1765**, Арх, V, II, 1, 190 < закриничі (люди, які жили за криницею < за + криниця + ичі, -ьје).

Залешане, Радомишль, **1864**, Пох, 161; **1683**, Арх, VII, I, 494; **1625**, ŽDz, XXI, 382. **Залішани**, Рв, Дубровицький, **1946**, УкрАТП, 446; **1890**, Теод, II, 614; **1583**, ŽDz, XIX, 141 < залешани\залішани (люди, які жили за лісом < за + ліс + ани).

Zalukvyani, Галицька земля, **1447**, AGZ, XII, 160; **1440**, MRPS, I, № 121 < залуквяни (люди, які жили за р. Луквою (СГУ, 330) < за + Луква + ани).

Замостичі, поблизу Києва, **1713**, ЦДІАК, II, I, 15/55 < замостичі (люди, які жили за мостом < за + міст + ичі).

Запрудичі (Запрудче), Іванків, на р. Любші, **1602**, ŽDz, XXI, 447; **1499**, АЗР, I, 195 < запрудичі (люди, які жили за прудом < за + пруд + ичі, -ьје).

Зарічани, Жг, Житомирський, **1946**, УкрАТП, 172 < зарічани (люди, які жили за рікою < за + ріка + ани)

Зарожани, Чрв, Хотинський, 1946, УкрАТП, 646 < зарожани (люди, які жили за рогом < за + ріг + ани).

Зарудичі (Zarudziec), Коростень, 1609, ŽDz, XXI, 550 < зарудичі (люди, які жили за рудою < за + руда+ ичі).

Заушане (Заушьє), Овруч, 1662, Арх, VII, III, 120; XVI ст., ŽDz, XX, 171 < заушани (люди, які жили за р.Ушею (СГУ, 579) < за + Уша + ани).

Ми засвідчили значний пласт географічних назв, які містять компонент за-. Аналіз твірних основ архаїчних ойконімів дав можливість виокремити дві великі групи онімів з даним компонентом. До першої (ойконіми, твірні основи яких пов'язані з антропонімами) ввійши в основному назви посесивні. Це зумовлено самим "механізмом" формування такого типу назв: посесиви безпосередньо пов'язані з антропонімами. Серед ойконімів, що утворилися безпосередньо чи опосередковано за допомогою компонента за-, виділено ті, які сформувалися префіксальним способом від уже існуючого ойконіма. Первинно компонент за- виконував роль прийменника, який лексикалізувався; така назва фактично була своєрідним орієнтиром (Закорничі – те місце, що за Корничами; Закузьмин – те місце, що за Кузьмином). Ці назви уже втратили зв'язок із первинними, напр., посесивними чи патронімічними, ойконімами, бо топоформанти в таких онімах виконують свою функцію лише формально. До назв-орієнтирів зараховуємо і ті, що утворилися із синтагм типу (за + Волока (те, що за Волокою) + je > Заволоче ; За + Магора (те, що за Магорою) + iv > Замагорів). Окремі з них набувають формальних ознак посесивів (напр., Замагорів). Оскільки формування такого типу ойконімів відбувалося внаслідок одночасного приєднання прийменника-префікса і топоформанта, то вважаємо, що це префіксально-суфіксальним спосіб творення. Географічні назви з компонентом за- творилися і опосередковано від апелятивів, що вже були сформовані за допомогою прийменника за- (Забаряни < забаряни; Запрудичі < запрудичі). У цьому випадку говоримо про семантичний спосіб творення самих ойконімів. Щодо топоформантів, то вони в таких географічних назвах теж втрачають первинне семантичне навантаження. Часовий діапазон засвідчень досліджених онімів – у межах XIV – XX ст. Найдавнішими є ті ойконіми, в основах яких виявлено відкомпозиції. Ареал географічних назв з компонентом за- не є чітко окреслений, це зумовлено тим, що вони належать до різних типів архаїчної ойконімії, виникали у різний час, багато з них продукт пізнього періоду формування української ойконімії, де проявився, очевидно, формальний принцип творення географічних назв.

Скорочення

- АЗР – Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. В: Т.I - IV. – СПб., 1846 - 1851.
- АЛМ – Акты литовской метрики, собранные Ф.И.Леонтовичем. – Варшава, 1896-1897.
- Арх – Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1859-1914.
- Бір.І – Бірыла М.В. Беларуска антрапанімія. 1. – Мінськ, 1966.
- Бір.ІІ – Бірыла М.В. Беларуска антрапанімія. 2. – Мінськ, 1969.
- ВГС – Володимирський Гродський Суд. Подокументні описи актових книг. Вип. 1. Справи 1 – 5. 1566 -1570. – К., 2002.
- Вес. – Веселовский С.Б. Ономастикон. – М., 1974.
- ВТК Вол. – Военно-топографическая карта Волынской губернии. 1838-1848 pp. – М., 1855.
- ВТССУМ – Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2002.
- Гал. л. – Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 год, составил А.С. Петрушевич. Львов, 1874; Сводная галицко-русская летопись с 1700 по 1772 год, составил А.С. Петрушевич. – Львов, 1887.
- Ж – Жерела до історії України-Руси: В 7 т. – Львів, 1895-1903.
- ЗРКЛУ – Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. 1861 р. – К., 1982.
- ІСОУ – Бучко Д. Інверсійний словник ойконімів України. – Люблін, 2001.
- ЙФМ – Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) метрики: Показчик населених пунктів. К., 1965.
- КБССГ – Класова боротьба селянства Східної Галичини 1772-1849. – К., 1974.
- КЗС – Кременецький земський суд. Описи актових книг. Вип. I – III. – К., 1959-1965.
- Кр. – Крикун М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII ст. ЗНТШ. Т.СХLIII. С.374-521.
- ЛДНБ – Львівська державна наукова бібліотека.
- ЛШ – Шематизм гр. кат. Духовенства Львівської архієпархії на рік 1931/32. Львів, 1931.
- Пам. – Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов: В 4 т. – К., 1849-1859.
- ОНСН – Опис Новгород-Сіверського намісництва (1779-1781). – К., 1931.
- Пох. – Похилевич Л. Уезды Киевский и Радомышльский. – К., 1887.
- ПШ – Шематизм злучених єпархій перемиської, самбірської і сяноцької на рік 1934. Перемишль, 1934.
- Ред. – Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: В 2 т. – Львів, 2007.
- РРУ – Робітний рух на Україні (1861 - 1884 pp.). – К., 1986.
- СГУ – Словник гідронімів України. – К., 1979.
- СелРУ – Селянський рух на Україні 1826-1849 р. – К., 1985.

- Теод. – Теодорович Н.И. Волынь в описании городов, местечек и сел...: В 3 т. – Почаев, 1888-1893.
- УкрАТП – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. – К., 1947.
- ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів України у Львові.
- ЦДІАК – Центральний державний історичний архів України у Києві.
- Чуч. – Чучка П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. – Львів, 2005.
- AGZ – Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie: T.I–XXV. Lwów, 1868–1935.
- AS – Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie: Ń. I – VI. Lwów, 1887 - 1910.
- LWR – Lustracja Wojewodztwa Ruskiego. 1661–1665: T. I–III. Wrocław, 1970–1976.
- Mal. – Malec M. Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych. Wrocław etc., 1971.
- MRPS – Matricularum Regni Poloniae summaria...: Ń. I – V. Warszawa, 1905–1961.
- MS – Monumenta Confraternitatis stauropigianae Leopoliensis. Leopoli, 1895.
- Proch. – Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1697 roku. Wydał A.Prochaska. Lwów, 1890.
- SORG – Special-Orts-Repertorium von Galizien. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31 Dezember 1890. Wien, 1893.
- Sv. – Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha, 1964.
- ŽDŽ – Žródla dźlejowe: Ń. V– VIII. Warszawa, 1877 – 1894.

Література

1. Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIVXVII ст. – К., 1988.
2. Льїн В.С. Префікси в сучасній українській мові. – К., 1953.
3. Козлова Р.М. Структура праславянського слова. Праславянское слово в генетическом гнезде. – Гомель, 1997.
4. Суперанская А.В. Структура имени собственного (фонология и морфология). – М., 1969.
5. Шульгач В.П. Ойконімія Волині. – К., 2001.
6. Karaś M. Nazwy miejscowe typu PODGÓRA, ZALAS w języku polskim i w innych językach słowiańskich. Prace onomastyczne. – Wrocław, 1955.
7. Malec M. Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych. – Wrocław etc., 1971.
8. Skulina T. Staroruskie imennictwo osobowe. Cz.2. – Wrocław etc., 1974.
9. Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. – Praha, 1964.